

การปฏิรูปประเทศไทยกับทิศทางการพัฒนา SMEs

รติมา คชนันท์

วิทยาการชำนาญการ

กลุ่มงานบริการวิชาการ 2 สำนักวิชาการ

ปัจจุบันเราคงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) เป็นกลไกที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย แม้ว่าธุรกิจ SMEs จะไม่ใช่ธุรกิจขนาดใหญ่ แต่ก็มีสำคัญต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไม่น้อยกว่าธุรกิจขนาดใหญ่ จะเห็นได้จากจำนวน SMEs ที่มีอยู่ถึงร้อยละ 99.8 ของวิสาหกิจทั้งหมด และมีการจ้างงานถึงร้อยละ 78 ของการจ้างงานทั้งประเทศ (มหัทธนะ พุทธิ์ขจรชัย, 2557) อย่างไรก็ตามข้อจำกัดในเรื่องขนาดโอกาสในการดำเนินธุรกิจ ความเสี่ยงด้านการลงทุน อัตราการแลกเปลี่ยน การขาดแคลนแรงงานที่มีคุณภาพ รวมถึงสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างเช่น วิกฤตเศรษฐกิจโลก ภัยพิบัติทางธรรมชาติ หรือการที่ประเทศไทยกำลังเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) นับว่าเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการดำเนินธุรกิจ SMEs ทั้งสิ้นซึ่งจำเป็นต้องมีความระมัดระวังอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเรื่องความเสี่ยงของภัยพิบัติที่ประเทศไทยยังคงละเลย ขณะที่ต่างประเทศจัดให้ไทยอยู่ในกลุ่มภูมิภาคที่มีความเสี่ยงเรื่องภัยธรรมชาติสูงที่สุดในโลก ณ ขณะนี้ ยกตัวอย่าง ปี 2554 ประเทศไทยประสบปัญหาพายุทกภัย ยาวนานเกือบ 3 เดือน ส่งผลให้ธุรกิจ SMEs หลาย ๆ กิจการต้องปิดตัวลง เนื่องจากขาดการวางแผนรับมือในเรื่องดังกล่าว ขณะที่ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการแนะนำว่าในช่วงธุรกิจดี ๆ ควรมีการกักเงินทุนเก็บเอาไว้ เพื่อสำรองในยามฉุกเฉิน ซึ่งสำหรับธุรกิจรายเล็ก ๆ นั้นเป็นสิ่งสำคัญมากเนื่องจากการบริหารความต่อเนื่องของธุรกิจ (SmartSME, 2557)

อีกทั้งนับจากนี้ไปธุรกิจ SMEs ไทยเหลือเวลาอีกไม่มากในการเตรียมตัวทั้งในเชิงรุกและเชิงรับ เพื่อรองรับการเข้าสู่ “ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community : AEC)” ในปลายปี 2558 ที่กำลังจะมาถึงในไม่ช้าซึ่งจากการที่ 10 ประเทศในอาเซียนกลายเป็น “ตลาดและฐานการผลิตเดียว” นั้นย่อมทำให้ขอบเขตการค้าและการลงทุนเปิดกว้างขึ้นจากเดิมอีกหลายเท่า จากขนาดตลาดที่มีประชากรสูงสุดเพียง 5 แสน – 200 ล้านคน ก็จะขยายขึ้นเป็นระดับ 600 ล้านคน ขณะเดียวกันยังเป็นการช่วยเพิ่มบทบาทและอำนาจต่อรองของอาเซียนในเวทีเศรษฐกิจโลก (ชินินทร์ ชุณหพันธ์รักษ์, มปป.) ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญอย่างยิ่งของเศรษฐกิจและธุรกิจไทยโดยเฉพาะธุรกิจ SMEs ซึ่งจำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมและการปรับตัวในการดำเนินธุรกิจให้มีความเป็นสากลเพื่อเข้าสู่ตลาดต่างประเทศ ทั้งด้านการบริหารจัดการแรงงาน การลงทุนในต่างประเทศการเปิดสาขา การหาตัวแทนและหุ้นส่วนในต่างประเทศ ตลอดจนการแสวงหาแหล่งวัตถุดิบเพื่อให้สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้อย่างยั่งยืน (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2555) ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ภาครัฐต้องเข้าไปช่วยส่งเสริมสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือเพื่อให้ SMEs มีศักยภาพในการดำเนินธุรกิจและสามารถแข่งขันได้ในระดับสากล

โดยในการประชุมคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (เฉพาะกิจ) ครั้งที่ 2/2557 เมื่อวันที่ 29 ส.ค. 57 ซึ่งมี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เป็นประธาน ได้มีมติเห็นชอบยุทธศาสตร์และแผนการดำเนินงานส่งเสริม SMEs ระยะเร่งด่วนปี 2558 ตามที่ สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) ได้นำเสนอ อันประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ (4 P) รวมทั้ง 13 โครงการ วงเงินทั้งสิ้น 726.7 ล้านบาท มุ่งบูรณาการภาครัฐ พัฒนา SMEs ตามวงจรธุรกิจสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้า-บริการ และเชื่อมโยงเครือข่ายภาครัฐ-เอกชน ทั้งในและต่างประเทศ คาดว่าแผนดังกล่าวจะเพิ่มสัดส่วน GDP SMEs เป็น 38% และจดทะเบียนนิติบุคคลเพิ่มขึ้นอีก 5 หมื่นราย พร้อมทั้ง กำหนด SMEs กลุ่มเป้าหมายที่จะส่งเสริมในปี 2558-2559 เพื่อเป็นรากฐานสำคัญของเศรษฐกิจไทย ทั้งนี้ 4 ยุทธศาสตร์ดังกล่าวประกอบด้วย (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2557)

ยุทธศาสตร์ที่ 1 บูรณาการการบริหารจัดการภาครัฐเพื่อส่งเสริม SMEs ให้มีประสิทธิภาพ (Process) ประกอบด้วย การจัดทำแผนการส่งเสริม SMEs และงบประมาณแบบบูรณาการ การจัดทำฐานข้อมูล SMEs แห่งชาติ การขึ้นทะเบียนผู้ประกอบการ SMEs การสนับสนุนให้ SMEs เข้าถึงตลาดการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ และการลดอุปสรรคในการดำเนินธุรกิจ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ส่งเสริมและพัฒนา SMEs โดยมุ่งเน้นการพัฒนาตามวงจรธุรกิจ (Progress) ประกอบด้วย การจัดตั้งศูนย์ให้บริการ SMEs ครบวงจร การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ธุรกิจ SMEs ออนไลน์ และการสนับสนุนและพัฒนา SMEs ที่มีศักยภาพสูง

ยุทธศาสตร์ที่ 3 สร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าและบริการของ SMEs (Product) ประกอบด้วย โครงการ มหาวิทยาลัย / 1 อาชีวะ : 100 SMEs และการจัดทำทำเนียบผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม

ยุทธศาสตร์ที่ 4 เชื่อมโยงเครือข่ายภาครัฐและเอกชนทั้งในและต่างประเทศ (Power) เพื่อส่งเสริมและพัฒนา SMEs ประกอบด้วย การส่งเสริมให้ SMEs เป็นสมาชิกองค์การเอกชน การสนับสนุนเครือข่าย SMEs ใน 18 กลุ่ม และการสร้างเครือข่ายธุรกิจกับ SMEs ใน ASEAN

นอกจากนี้ยังได้เห็นชอบการกำหนดประเภทของ SMEs ที่ควรได้รับการส่งเสริมในช่วงครึ่งหลังของแผนการส่งเสริม SMEs ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2555-2559) หรือช่วงระหว่างปี 2558-2559 ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดมาตรการส่งเสริมช่วยเหลือ SMEs เฉพาะกลุ่ม ให้สอดคล้องกับศักยภาพ สภาพปัญหาและความต้องการ เพื่อให้ SMEs เป็นรากฐานและกลไกที่แข็งแกร่งให้กับระบบเศรษฐกิจไทย โดยพิจารณาจากสาขาธุรกิจที่สร้างประโยชน์และรายได้ให้ประเทศเป็นจำนวนมาก มีการใช้วัตถุดิบในประเทศ มีศักยภาพในการแข่งขัน และมีโอกาสในอนาคต ตอบสนองนโยบายสำคัญของภาครัฐ รวมทั้งคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม สังคม ศิลปวัฒนธรรม โดยแบ่งประเภทของ SMEs ออกเป็น 2 กลุ่มธุรกิจ คือ

1) กลุ่มธุรกิจ SMEs ที่มีการเติบโตสูงของประเทศไทย ซึ่งพิจารณาจากมูลค่า GDP ของ SMEs การจ้างงาน รายได้และผลประกอบการ รวมทั้งนโยบายของภาครัฐ ฯลฯ มีจำนวน 12 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มธุรกิจก่อสร้าง กลุ่มธุรกิจชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ กลุ่มธุรกิจยานยนต์และชิ้นส่วน กลุ่มธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม กลุ่มธุรกิจบริการด้านการศึกษา กลุ่มธุรกิจด้านพลังงาน กลุ่มธุรกิจภาคเกษตรกรรม กลุ่มธุรกิจการขนส่งและโลจิสติกส์ กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยว กลุ่มธุรกิจบริการด้านสุขภาพ กลุ่มธุรกิจสมุนไพรและเครื่องสำอาง

กลุ่มธุรกิจด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) และอุตสาหกรรมสร้างสรรค์

2) กลุ่มธุรกิจ SMEs สาขาที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจไทย ซึ่งพิจารณาจากมูลค่าการส่งออก-นำเข้า จำนวน SMEs และจำนวนแรงงาน มีจำนวน 7 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอุตสาหกรรมเครื่องจักรกล กลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร กลุ่มอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยาง กลุ่มอุตสาหกรรมบรรจุภัณฑ์และผลิตภัณฑ์พลาสติก กลุ่มอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม กลุ่มอุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับ และกลุ่มธุรกิจค้าปลีกและค้าส่ง (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2557)

นอกเหนือจากบทบาทสำคัญของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) ในการนำเสนอแผนยุทธศาสตร์ข้างต้นแล้ว หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องควรเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมและพัฒนา ร่วมกันเพื่อขับเคลื่อน SMEs ให้ก้าวไปข้างหน้า ยกตัวอย่างเช่น สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) ควรอนุมัติส่งเสริมการลงทุนทั้งจากต่างชาติ หรือนักลงทุนรายใหญ่ภายในประเทศอย่างระมัดระวัง โดยไม่ให้มีผลกระทบต่อ SMEs ทั้งในด้านของการแย่งตลาดหรือการแย่งแรงงาน ขณะเดียวกันเมื่อมีการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) แล้ว ควรมีการส่งเสริมการลงทุนในประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานอย่างสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) ธนาคารเพื่อการนำเข้า-ส่งออก (Exim Bank) การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ฯลฯ ต้องเข้ามาให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง และกระทรวงพาณิชย์ ควรสนับสนุนในส่วนของการออกกนิตการการเข้าร่วมงานแฟร์ในต่างประเทศ การจับคู่ธุรกิจ ทั้งนี้ อาจสนับสนุนในด้านงบประมาณ ค่าบูธ ค่าเดินทาง หรือให้มีสถาบันการเงินมาช่วยในเรื่องการให้เครดิต ขณะที่กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ และกรมทรัพย์สินทางปัญญา ควรสนับสนุนในด้านการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตทดแทนการขาดแคลนแรงงาน รวมถึงส่งเสริมให้มีเครื่องหมายการค้า การจดลิขสิทธิ์ สิทธิบัตรต่าง ๆ เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขัน (สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม, 2557, น.27)

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของการพัฒนาเทคโนโลยี และนวัตกรรมใหม่ ๆ นั้น นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนา SMEs ซึ่งประเทศไทยเองมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ทำหน้าที่ในการค้นคว้าและนำเทคนิคนวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้ แต่สำหรับในส่วนของ SMEs แล้วยังไม่มีการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้มากเท่าที่ควร ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ไทยจำเป็นต้องมีมาตรการส่งเสริมและให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจัง ซึ่งจากการศึกษาของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) ได้นำเสนอกรณีศึกษาของประเทศนิวซีแลนด์ เพื่อนำมาประยุกต์กับประเทศไทย ซึ่งประเทศดังกล่าวมีการสนับสนุนทางการเงินในรูปแบบการให้บัตรกำนัล และการให้เงินสนับสนุนการวิจัยเพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ ตลอดจนการส่งเสริมให้เยาวชนรุ่นใหม่ที่มีความคิดสร้างสรรค์และแปลกใหม่ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนานวัตกรรมใหม่ของ SMEs รัฐบาลนิวซีแลนด์ยังดำเนินโครงการสนับสนุนและสร้างนักศึกษาที่มีความสามารถในการทำธุรกิจ ให้เข้าร่วมโครงการฝึกงานในเรื่องการศึกษาวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ในกิจการที่ได้รับเงินสนับสนุน และมีโครงการนำนักศึกษาที่จบการศึกษาเข้ามาฝึกงานกับบริษัทที่ต้องการขยายการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านนวัตกรรม ซึ่งนักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการดังกล่าวต้องจบการศึกษา

ในด้านที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรม การออกแบบ และการตลาดโดย MSI (Ministry of Science and Innovation) จะให้การสนับสนุนค่าจ้างนักศึกษาจบใหม่นี้เป็นจำนวนครึ่งหนึ่งของค่าจ้างแต่ไม่เกิน 60,000 ดอลลาร์สหรัฐฯ ต่อปี ซึ่งประเทศไทยควรนำมาตรการดังกล่าวมาปรับใช้กับเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีศักยภาพ ในด้านการออกแบบและด้านความคิดสร้างสรรค์ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันของ SMEs และส่งเสริมให้นักศึกษาตลอดจนเยาวชนได้มีโอกาสในการปฏิบัติงานจริง และรู้จักการใช้ความคิดสร้างสรรค์ที่มีอยู่ในตัว เพื่อสร้างให้เกิดนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่แก่ประเทศชาติ (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2555)

อย่างไรก็ดี จากการวิเคราะห์สถานการณ์ SMEs ของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) ตัวเลขล่าสุดในเดือนพฤศจิกายน 2557 เมื่อเทียบกับเดือนเดียวกันของปีก่อนพบว่า SMEs มีการส่งออก 156,977 ล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 8.85 มีการจดทะเบียนจัดตั้งใหม่ 4,422 ราย เพิ่มขึ้นร้อยละ 0.57 ขณะที่ดัชนีชี้ภาวะเศรษฐกิจของ SMEs (SMEs Leading Economic Index) ขยายตัว 6 เดือนติดต่อกัน โดย ณ เดือน พ.ย.อยู่ที่ระดับ 110.72 เพิ่มขึ้นจากเดือน ต.ค.ที่ผ่านมาคิดเป็นร้อยละ 0.26 ซึ่งจากภาวะเศรษฐกิจของ SMEs ประกอบกับแผนการส่งเสริมที่รัฐบาลดำเนินการอย่างต่อเนื่องนี้ คาดว่าจะส่งเสริมให้ SMEs มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง(ผู้จัดการออนไลน์, 2558) นอกจากนี้ ศูนย์วิจัยกสิกรไทย (K SME Analysis) ได้เผยแพร่บทความ เรื่อง "โอกาสของ SMEs ไทย รุกตลาดเพื่อนบ้านผ่านเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน" มีสาระสำคัญว่า หนึ่งในนโยบายสำคัญที่ทางการไทยเร่งผลักดันในขณะนี้ คือการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ) ซึ่งจะเป็นโอกาสทองสำหรับ SMEs โดยการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษดังกล่าวนี้ อาจเป็นไปได้ทั้งในรูปแบบของเขตอุตสาหกรรม เขตการค้า หรือเขตการบริการ ซึ่งจะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของ SMEs ไทย ผ่านการแลกเปลี่ยนทรัพยากร ปัจจัยการผลิต แรงงาน และเทคโนโลยี นอกจากนี้ SMEs ไทยยังมีโอกาสทางการค้าและการลงทุนจากแนวโน้มการค้าชายแดนที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นที่คาดว่าการค้าชายแดนจะมีบทบาทสำคัญมากยิ่งขึ้นภายหลังจากการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) และคาดว่าจะช่วยเพิ่มมูลค่าการค้าชายแดนไทยในภาพรวมซึ่งน่าจะแตะระดับ 1 ล้านล้านบาทในปี 2559 ให้เติบโตอย่างต่อเนื่อง (ผู้จัดการออนไลน์, 2558)

จากข้อมูลข้างต้น ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า SMEs นั้น เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทย ซึ่งหน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องหันมาให้ความสำคัญและร่วมมือกันสนับสนุน ส่งเสริม และผลักดันให้ SMEs ไทยก้าวเข้าไปในระดับสากลได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนหรือ AEC ที่กำลังจะเกิดขึ้นอย่างเต็มรูปแบบในปี 2558 นี้ ซึ่งจะเป็นความท้าทาย ที่สำคัญยิ่งของ SMEs ในระยะต่อไป และถึงแม้ว่าการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) จะเป็นโอกาสที่ดีสำหรับ SMEs ในการขยายตลาดสินค้าส่งออกรวมทั้งขยายฐานการผลิตในประเทศสมาชิก ขณะที่ต้นทุนการนำเข้าก็จะต่ำลง แต่ทั้งนี้ต้องไม่ลืมว่านี่ก็เป็นโอกาสที่สำคัญของผู้ประกอบการรายอื่นในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) เช่นกัน ที่จะเข้ามาในประเทศไทย ดังนั้น เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่กำลังจะมาถึง ประเทศไทยจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจ AEC ให้ทราบถึงโอกาสและผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวางแผน

การปรับกลยุทธ์รองรับ รวมถึงมองหาจุดยืนของ SMEs ไทย อีกทั้งอาจมีการพิจารณากฎหมายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนากฎหมายที่มีอยู่ให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น หรือการลดอุปสรรคทางด้านกฎหมาย เพื่อให้ SMEs ไทย สามารถก้าวสู่ระดับสากลได้อย่างยั่งยืน และเป็นพลังขับเคลื่อนหลักของเศรษฐกิจไทยต่อไป

บรรณานุกรม

- ชนินทร์ ชุณหพันธรัักษ์. (มปป.). *AEC: ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ผลกระทบ และการปรับตัวของอุตสาหกรรมไทย*. สืบค้น 28 มกราคม 2558 จาก <http://mgmtsci.stou.ac.th/work.html>.
- สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2557). *บอร์ด SMEs อนุมัติยุทธศาสตร์ส่งเสริม SMEs ระยะเร่งด่วน*. สืบค้น 20 มกราคม 2558 จาก <http://www.thaigov.go.th/th/news1/item/85591-id85591.html>.
- ผู้จัดการออนไลน์. (19 มกราคม 2558). *สสว.แย้มรัฐบาลเตรียมคลอดงบประมาณการหนุน SMEs ครบวงจร*. สืบค้น 22 มกราคม 2558 จาก <http://www.manager.co.th/iBizchannel/ViewNews.aspx?NewsID=9580000005846>.
- _____. (27 มกราคม 2558). *ศูนย์วิจัยกสิกรฯ ชี้เขต ศก.พิเศษ เพิ่มศักยภาพแข่งขันให้ SMEs ไทย*. สืบค้น 28 มกราคม 2558 จาก <http://www.manager.co.th/iBizchannel/ViewNews.aspx?NewsID=9580000010416>
- มหัทธน พงุทธิขจรชัย. (มปป.). *ส่งเสริม SMEs ไทย 2555-2559*. สืบค้น 30 มกราคม 2558 จาก <http://www.sme.go.th/>
- สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม. (2557). *กรอบความเห็นร่วมปฏิรูปประเทศไทยด้านเศรษฐกิจ*. กรุงเทพฯ:สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม.
- สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (2555). *สรุปหัวใจหลัก SMEs ไทยก้าวไกลสู่สากล*. สืบค้น 30 มกราคม 2557 จาก <http://www.sme.go.th/>
- SmartSME.(19 พฤศจิกายน 2557).*สสว. เผยโอกาส SMEs ไทยปี 2558 ธุรกิจความงามมีสิทธิรุ่ง*. สืบค้น 29 มกราคม 2558 จาก http://www.smartsme.tv/article_detail.php?id=578